

SURAIYA FAROQHI:

15-16 yaşından

beri tarihçi olmak istiyordum

İstanbul'a ilk kez 1962 yılında geldiniz. Sonra 1971-87 arasında yine Ankara'da, Türkiye'de bulundunuz...

Evet, ben Ankara'da, 1971 yaz sonunda, Ağustos ayında, ODTÜ'de başladım. Ve o zaman İngilizce hocası olarak... Yani benim masterım İngilizce öğretiminden. Ben o zaman düşünmüştüm: İş bulma durumu nasıl olacak? Onu kimse öngöremiyor. Onun için elimde bir altın bilezik bulunsun.

Hocam en baştan alabilir miyiz? Siz Almanya'da yaşıyordunuz, bir anda Osmanlı tarihçisi olmaya karar verdiniz. Böyle mi oldu?

Şimdi bakın, o tür kararlar çok genç iken verilir. Ve ben aslında bu kararları 18-19 yaşındayken verdim. Orta Çağ, Avrupa Orta Çağı, Orta Avrupa Orta Çağı tarihiyle başlamıştım. Fakat bir yerde çok az bilinen, az kullanılan arşivlere yönelmek istiyordum. Konular da yeni olsun yani insan biraz da keşif yapmak ister, bunu düşündüm. Öte yandan, bizim peder Hintli idi. Fakat gayet iyi biliyordum ki Hindistan'a gidersen bir sürü problem olacaktı. Annem Alman, İngilizce dışında hiçbir Hint dili bilmiyorum, sürekli sorun çıkacak. Onun için Hindistan'ı kesinlikle istemedim. O dönemde herhalde Çin'e gitmek imkânı olsaydı belki bunu tercih edecektim. Çünkü uzak yere gitmek istiyordum. Eh, 19-20 yaşında bir insan dünyayı görmek ister. Bu bende ağır bastı. Sürekli olarak aynı yerde bulunmak istemedim. O sırada bir ara Cezayir'i düşünmüştüm. Fransızcam var, Arapça öğrenene kadar orada Fransızca ile idare ederim... Zaten sonunda İstanbul'da iken de öyle oldu. Çünkü o dönemde biraz yaşını başını almış insanların iyi bildikleri yabancı dil Fransızcadı. Beyoğlu'nda öyleydi. Ömer Lütfi Barkan da keza... Ama Cezayir'deki savaş bitmek bilmiyordu. Hepimiz 60-61 yılında bitecek diye düşünüyorduk. Çünkü de Gaulle 1958 yılında, "Ben bu savaşı bitireceğim!" gibi bir vaatle iş başına gelmişti. Gerçekten de oldu ama beklediğimizden geç oldu. Bense sabırsızdım. Çünkü o dönemde Almanya'da, başka yerlerde de, 21. doğum gününde insan reşit oluyordu. Ve ben kesin kararlıydım, reşit olmaz artık burada kalmayacağım demiştim. Onun için biraz sabırsızdım, bilgim de çok kısıtlıydı. Arapça için Cezayir olamazsa Kahire olabilir diye düşündüm fakat Kahire için de o zamanlar burs yoktu. Beyrut da bir ihtimal idi ama bunu bilmiyordum, çok sonra keşfettim. Neyse, o zaman İstanbul için -ben Hamburg Üniversitesi'nde okuyordum- İstanbul-Hamburg bağlantısı vardı. Çünkü çok başarılı bir zooloji

İbn Haldun Üniversitesi'nin Tarih Bölümü kadrosuna katılan dünyaca saygın Tarih Profesörü Suraiya Faroqhi'ye Açık Medeniyet Gazetesi olarak hem hoş geldiniz dedik hem de kendisiyle bu keyifli röportajı gerçekleştirdik.

Suraiya Faroqhi, Alman bir anne ve Hint Müslümanı bir hekim babanın çocuğu olarak 1941'de Almanya'nın Berlin şehrinde doğdu. Hamburg Üniversitesi'nde okurken öğrenci değişim programı çerçevesinde İstanbul Üniversitesi'ne devam etti. 1962 yılında İstanbul'a gelen Faroqhi, burada Ömer Lütfi Barkan'ın öğrencisi oldu, yüksek lisans tezini Hamburg'da tamamladı. 1968-1970 yılları arasında Bloomington Üniversitesi'nde İngilizce dil eğitimi aldı. Tez çalışmasını tamamladıktan sonra 1971 yılında Ortadoğu Teknik Üniversitesi'nde İngilizce öğretmenliği yapmaya başladı. İktisadi ve sosyal tarih üzerine çalışan Faroqhi, 1980 yılında biri Almanya'da, diğeri Türkiye'de olmak üzere iki doçentlik tezi hazırladı. 1986 yılında profesör oldu. 1987 yılında emekli olan Suraiya Faroqhi, Münih Ludwig Maximilian Üniversitesi'ne gitti. Buradan da 2005 yılında emekli olan Faroqhi, tekrar İstanbul'a döndü ve Bilgi Üniversitesi'nde dersler vermeye başladı ve Emeritus unvanı aldı. 2017 yılında İbn Haldun Üniversitesi'nin tarih bölümü kadrosuna geçti.

profesörü, 30'lu yılların ortasında Nazilerin şerrinden kaçmış, Almanya'dan ayrılmış ve İstanbul Üniversitesi'nde uzun, başarılı bir kariyeri olmuştu. Neredeyse 20 yıllık. Ve bu adam 50'li yılların ortasında Almanya'ya geri dönünce eski üniversitesi ile yeni üniversitesi arasında bir mübadele anlaşmasının yapılmasını sağlamıştı. Tabii şimdi bir sürü iki dilli olan çocuk var, işçi olarak gelenlerin çocukları, torunları... Ama bunlar o zaman yoktu. İlk oraya gidenler bizim yaşlarımızda, yani 21-22 yaşlarında insanlardı. Bir ara Hamburg Üniversitesi'nde biz bir grup öğrenci gönüllü

olarak Almanca derslerini verdik ve o zaman gelenler bizim yaşımızda gençlerdi. Yani o nesil böyleydi. Bu bursa talip olabilmek içinse bir miktar Türkçe bilmek gerekiyordu. Bu da, Orta Doğu Dilleri ve Edebiyatı diye bir bölüm vardı, orada öğretiliyordu. Çok iyi bir ders değildi. Kitap da çok iyi değildi. Ama idare etti. Ve bir defa İstanbul'a geldikten sonra zaten açıkları kapatmak gibi bir fırsat da oldu. O zaman, siz de biliyorsunuz, İstanbul Üniversitesi bundan farklı değildi. Hocalar ile öğrenciler arasında oldukça büyük bir mesafe vardı. Ama yaşı büyük olan öğrenciler daha

küçük olanlara yol gösteriyordu. İstanbul'a gitmeden önce elime bir liste verdiler. 10-12 isim var, onları sırayla ziyaret edeceksin. Bazıları iyi davranacak, bazıları belki o kadar değil. Yılmayacaksın çünkü biraz da maksat oradaki hocaları tanımak. Ben de o listeye göre insanları sırayla ziyaret ettim.

Kimler vardı hocam listede?

Lütfi Barkan, o aklımda idi. Sonra bir tıp tarihçisi vardı, hah, Süheyl Ünver. Evet, Süheyl Ünver insanlara biraz tepeden bakan bir adamdı. Hellmut Ritter vardı, Fars Dili ve Edebiyatı bölümünde, Ahmet Ateş ile birlikte oradaydı. Esas büyük şans, aslında Edebiyat Fakültesi'nde idim. Fakat Ömer Lütfi Barkan'ın bazı makalelerini okumuştum çünkü Fransızcası da mevcuttu. İlk iş olarak onu ziyaret ettim. Barkan'ın anlaşılabilir komiğine gitmiş. Çünkü şöyle bir laf etti, "Sen nerden çıktın da geldin?" Ben de anlattım: Şu, şu makalenizi filan okudum -doğru, gerçekten okumuştum- çok da beğendim, şimdi öğrenciniz olmak istiyorum. Barkan da dediğim gibi, anlaşılabilir bu olayı biraz komik bulmuş. Ve hatırlıyorum, bu mevsimde, Kasım ayında güzel bir sonbahar günü, bahçeyi gösterdi pencereden: "Bak!" dedi, "Orada bir sürü öğrenci var, geziyorlar. Benden istedikleri bir tek devam imzası. Hâlbuki sen uzak yerden gelmişsin, sana bir şeyler öğretmeye çalışalım." Ve asistanlar odasında yer gösterdi, oysa ben asistan olacak durumda değildim. Basbayağı lisans öğrencisiydim. Fakat çok iyi oldu. Çünkü Barkan biliyorsunuz Annales grubu ile temastaydı, o zaman editörler kurulundaydı Annales dergisinin. Ve bir gün hatırlıyorum böyle bir kucak dolusu ciltli Annales sayılarını getirdi. "Bak!" dedi, "Şimdi sen bunları karıştırıracaksın, sonra bana ne anladığını anlatacaksın." Haftada bir kez çağırıyordu ofisine. İlk başta bütün konuşmalar Fransızca oluyordu. Daha sonra, birkaç ay sonra, kişisel olarak "Ne yaptınız, ne ettiniz?" bunlar Türkçe olmaya başladı. Sonuna doğru da bu görüşmeler Türkçe oluverdi. Benim de şansım vardı, sözünü ettiğim burs oldukça iyiydi para açısından. Çünkü direkt bir mübadele olduğu için Türkiye'den giden insanın Hamburg'da yaşaması gerekiyordu. Oysa Hamburg'da fiyatlar daha yüksekti. Hatırlıyorum, benim bursum 400 lira idi. O zamanın parasıyla bayağı bir paraydı. Şans işte; dul bir bayanın evinde bir oda buldum. O da anlaşılabilir eşini kaybetmişti, gençten bir

Şans işte; dul bir bayanın evinde bir oda buldum. O da anlaşılabilir eşini kaybetmişti, gençten bir hanımdı, herhâlde biraz efkâr dağıtmak için evde birisi olsun istedi, biz de çok iyi anlaştık. Ve işin iyi tarafı Süheyla Hanım hiçbir yabancı dil bilmiyordu. Ortaokulda olan kızları da bilmiyordu. Onun için istesem de istemesem de Türkçe konuşmak zorundaydım, iyi oldu o açıdan.

hanımdı, herhâlde biraz efkâr dağıtmak için evde birisi olsun istedi, biz de çok iyi anlaştık. Ve işin iyi tarafı Süheyla Hanım hiçbir yabancı dil bilmiyordu. Ortaokulda olan kızları da bilmiyordu. Onun için istesem de istemesem de Türkçe konuşmak zorundaydım, iyi oldu o açıdan. Bir de, dediğim gibi, Barkan'dan çok şey öğrendim. Barkan'dan da bir miktar çekinirdik, o da doğru. O zaman fotokopi İstanbul'da pek yoktu. Fotokopiyle Hamburg'da, üniversiteye başlarken tanışmıştım zaten. Bizler lisedeyken orada da yoktu. İstanbul'a da henüz pek gelmemişti denilebilir. Onun için Barkan bizi Süleymaniye'ye gönderirdi, yazma bölümüne. Yazma bölümü o zaman böyle bir odaydı. Odanın içinde iki masa... İki masanın etrafında dörder sandalye... Yazma bölümü dediğimiz buydu. O bana yazmanın numarasını verirdi, "Bunu okuyacaksınız, çevireceksiniz, anlatacaksınız." Bu bana çok zor geldi. Çünkü Türkçe henüz çok da iyi oturmamış derken Osmanlıca... Biraz Osmanlıcaya başlamıştım ama geç dönem Osmanlıcası... Ve hatırlıyorum, verilen metin 17. yüzyılda yazılmış bir metindi, hiçbir şey anlamadım. Sadece sonunda bir mısra vardı: Balık baştan kokar. En nihayet bunu anladım. Neyse yani iyi hatırlıyorum, o zaman maalesef erken rahmetli olan

sin, anlatacaksın." Bu bana çok zor geldi. Çünkü Türkçe henüz çok da iyi oturmamış derken Osmanlıca... Biraz Osmanlıcaya başlamıştım ama geç dönem Osmanlıcası... Ve hatırlıyorum, verilen metin 17. yüzyılda yazılmış bir metindi, hiçbir şey anlamadım. Sadece sonunda bir mısra vardı: Balık baştan kokar. En nihayet bunu anladım. Neyse yani iyi hatırlıyorum, o zaman maalesef erken rahmetli olan

bir adam vardı, Mühimme Defterleri'nde Filistin'le ilgili olan fermanları yayınlamıştı, yorumlarıyla birlikte. Daha sonra, vefatından sonra, arkadaşları tarafından yayınlanan bir çalışması var, erken dönem Osmanlı ceza hükümleriyle ilgili. Bu beyin Osmanlıcası kuvvetliydi, hatırlıyorum, bir iki kere

gittim, bu insandan yardım istedim. Çünkü yaşı 40-45 arasında. Hâlbuki Barkan, 60'ın üstünde idi. O adamda ise o kadar çekinmiyordum. Ve hatırlıyorum, birkaç kez ödevimi o yapmıştı.

Hocam tatlı tatlı anlatıyorsunuz ama bizim sormak istediğimiz çok şey var. 2005'ten beri Türkiye'de yaşıyorsunuz bildiğimiz kadarıyla ve hayatınız hep Almanya-Türkiye arasında...

Şöyle anlatayım:

Ben ODTÜ'ye 1971 yılında geldim, öğretim görevlisi olarak. Ayrıldığım zaman, 1987 yılında, profesördüm. Yani bir yerde kariyerimi esas olarak ODTÜ'de yaptım.

Orada 16 yıl görev yaptım. Yani 15 sene içerisinde yardımcı doçent -o zaman asistan profesör deniyordu, yardımcı doçentlik diye bir şey yoktu- sonra 1980-81 yılında doçent oldum...

Hocam ODTÜ tarih sizinle mi açıldı bu arada?

Evet, ben oradayken açıldı. Bölüm başkanı Yuluğ Tekin Kurat idi. Ama işte tam o arada benim 1 yıllık bir sabbatical'im vardı. 1 seneyi Harvard'da geçirdim. 84 yazında döndüğümde o bölüm açılmıştı, ilk öğrencileri ders görmeye başlamıştı. Neyse, dediğim gibi, doçentliğimi zaten vermiştim, 86 yılında profesör oldum. 87 yılında Münih'ten bir teklif geldi. "Bizde bir pozisyon açılacak, ilgilenir misiniz?" diye. Açıkçası düşündüm: Ben 40'ların ortasındayım,

eğer bir değişiklik yapılacaksa bunun tam zamanı. Eşim de hayır demedi bu işe. 88 Ocak ayında Münih'e gittim ve orada neredeyse 20 yıl görev yaptım. Bu sırada, tatillerde gelip genellikle Boğaziçi'nde misafir olarak ders verirdim. Orada öyle bir imkân var, o zaman haftada bir kez değil, iki kez seminer dersi... Haftada ikişer kez yapılırdı, o zaman da 6 veya 7 hafta içinde bütün program yapılabiliyordu, çocuklar da bunun kredisini alabiliyordu. Önce ben ODTÜ'de öyle dersler verdim ama 96 yılında Boğaziçi'nden öyle bir teklif geldi. Ve o zamandan bu yana, yani ilkbaharda, böyle ders veriyorum orada.

Ne dersi veriyordunuz orada?

Değişik. Yani son zamanlarda benim esas verdiğim ders Artisanlar (Zanaatkarlar) ve Maddi Kültür. Ama bazen bu biraz da talebe göre. Bazen de bir başka dersim var: Religious Conflict in Early Modern Europe. Genellikle de 18. yüzyıl sonuna kadar gidiyoruz. Boğaziçi'nin bu özelliği var. Kütüphanesi daha geniş tasarlanmıştır. Genellikle biliyorsunuz Türkiye'deki

kütüphaneler Osmanlı Tarihi ve Arkeoloji açısından zengin olabilir ama Türkiye coğrafyası dışına çıktınız mı, o alanlarda pek bir şey yok. Hâlbuki Boğaziçi öyle değil. Az da olsa Hindistan, biraz daha fazla Japonya, fena da olmayan bir Avrupa tarihi bölümü... Öğrencilerini zaten bunu yapmak için teşvik de ediyorlar.

Osmanlı tarihçisi olmasaydınız ne olmak isterdiniz? Hiç düşündünüz mü?

Evet, düşündüm tabii. Çin tarihçisi.

Yine tarih?

Evet, tarihçi olmak benim 15-16 yaşımdan beri istediğim şeydi. Bu değişmedi. Ama tabii alan değişik olabilirdi. Dediğim gibi, Çin. Daha sonra Hindistan konusundaki düşüncelerim de değişti. Hindistan da olabilirdi. Biraz amatör olarak Babür tarihi-

hiyle şu anda uğraşıyorum. Ama evet, Çin tarihi enteresan ve cazip. Japonya da olabilirdi. Ama tabii, bunlar böyle hayaller.

Hocam Türkiye'de tarihçiliğin durumunu nasıl buluyorsunuz?

Bu şekilde cevaplandırmak imkânsız. İstanbul, Ankara belki de İzmir bir yanda, taşra bir yanda. Ve biliyorsunuz, bazen bu değişik öğrenci ve hoca tipiyle karşılaştığınızda, diyelim elit olan okullar ve harcıâlem okullar arasında çok büyük bir fark var, neredeyse uçurum var. Zaten görüyorsunuz. Çünkü taşra üniversiteleri genellikle dergilerini internete koyuyor. Ben de internette geziniyorum, buluyorum, enteresan olanları da kâğıda bastırıyorum. Evet, birkaç tane iyi var. Ben bir ara mesela birinin çok iyi makalelerini buldum. Ama o kadar da yaygın değil. Öyle bir problem var. Ama bu mesela Amerika'da da farklı değildir. Diyelim Harvard veya Columbia bir yandan, University of Arkansas öte yandan. Orada da ikisinin arasında muazzam bir fark var. Hatta devlet üniversiteleri çok farklı. Diyelim California veya New York veya University of Massachusetts... Onlar çok yatırım yapmışlar. Indiana da fena değil, Illinois de fena değil. Öte yandan Arkansas? Mmm yani, dedirten bir yer. Veya New Mexico... Biraz daha kenarda kalmış... Yani o açıdan ben bunu pek farklı görmüyorum. Fakat ilginç bir şekilde coğrafya da fark ediyor. Biliyorsunuz 2007 yılında Münih'ten emekli oldum. Eşim Türk. Biz İstanbul'da bir daire kiraladık. Ben İstanbul Bilgi Üniversitesi'nde çalışmaya başladım. O sırada bir sürü yere konuşma için davet edildik. Fakat bunlar genellikle denize yakın olan yerlerdi. İstisna Ankara...

Ama benim Ankara'da uzun bir evveliyatım var. Onun için Ankara, Çankırı saymayalım. Bunun dışında böyle sahilden, Samsun, İzmir, Manisa, Antalya'ya kadar giden bir şerit. Ben bir kere şakasına bu gittiğim yerleri haritaya yerleştirdim ve böyle bir şey çıktı. İstisna var, işte Ankara, bir de Malatya. Ama Malatya... Zaten oradaki tarih bölümü oldukça iddialı. Mesela

orada Afganistan üzerine çalışan bir profesör var. Bir ara birine de sordum, peki sizin mezunlar, sizde doktorası olanlar ne yapıyor? "Biliyor musunuz?" dedi, "Malatya bir yerde Doğu için merkezi bir üniversite." Ve diyelim bir Malatya doktorasının İstanbul'da çok şansı olmayabilir ama bir sürü şehir üniversitesi var, mesela Bitlis... Ve gerçekten bu insanlara orada rastladım. Çünkü Malatya'ya iki kez davet edildim. Onun için listeye baktığınızda iddialı olan okullar var: Kayseri, Malatya. Bir de genellikle sahil şeridinde olanlar...

Genel olarak Türkiye'deki tarihçilikle ilgili ne düşünüyorsunuz?

O da mümkün. Zaten benim demek istediğim buydu. Farklılıklar çok olduğu için bütün tarihçilik hakkında hüküm vermek uygun değil. Çünkü bizim hocamız Ömer Lütfi Barkan, Halil İnalcık, hâlen çalışmakta olanlar arasında diyelim Şevket Pamuk, bunlar, evet, Türkiye'de çalışmış, hiç değilse ömrünün bir kısmını İstanbul'da veya Ankara'da geçirmiş. Ama bir yerde de bir dünya tarihçileri camiası var ve bu insanların orada da rolü var. Böyle insanların sayısı o kadar da az değil. Ama bunlar belirli üniversitelerde. Yani ben gayet iyi hatırlıyorum, şöyle 15 yıl kadar önce, Boğaziçi'nde hoca olan bir hanım hastalandı. Çok şükür ki iyileşmiş ama o zaman belli değildi. Ve o zaman arkadaşları onun için bir toplantı düzenlemişler. Hayret edersiniz, yurt dışından ne kadar çok insan geldi... Demek ki bu insan-nispeten de gençten birisi olduğu hâlde kendi alanında iyidir diye bir şöhret yapmıştı. Onun hastalığını duyanlar uçağa binip Boğaziçi'ne gelmişlerdi. Ama yani, diyelim Samsun Üniversitesi'nde bu pek olmaz, değil mi? Ben Samsun Üniversitesi'nde çalışanlar kötüdür demiyorum. Ama genellikle dünya tarihçileri camiasıyla bir bağlantıları yok. Ve bu bağlantılar bence biraz önemli. Son zamanlarda -genel bir şey söylemek bu nedenle de istemiyorum- Türkiye'den gitmiş, genellikle Amerika'da, bazen de Fransa'da veya Almanya'da kendine yer yapmış insanlar var. Genellikle de doktorası oradandır. Ve biliyorsunuz, bazı insanlar bir miktar uzatıyorlar, doçentliğe yakınken döneyim diye. Ama bazısı da herhâlde artık dönmeyecek, orada evlenmiş, çocukları orada doğmuş... Baktığınızda bunları pek çok Amerikan üniversitesinde görebilirsiniz. Çok da başarılılar. Daha önce hiç Osmanlı tarihiyle ilgilenmeyen Tarih bölümlerinde Osmanlı tarihine veya Orta Doğu tarihine yer açmışlar. Şimdi, bunları Manisa Üniversitesi'nde çalışanlarla aynı kefeye koymamak gerekiyor. Onun için genel bir şey söylemek istemiyorum. Çünkü şu anda Türkiyeli tarihçiler arasında, Türk vatandaşı olan veya olmayan -çünkü Amerika'da

Şimdi düşünün, ben çocukluğumda 2. Dünya Savaşı'nda harap olan Hamburg'u gördüm. Oraya vardığımızda 4 yaşındaydım. Hatırlıyorum, anneme, "Biz bundan sonra burada mı oturacağız? Ama ben burada ev göremiyorum ki!" demişim. 4 yaşındaki bir çocuğun gözleri önünde olan manzara gerçekten öyleydi, bazı mahallelerde ev kalmamış...

Hocam siz 60'tan beri tarihle ilgileniyorsunuz, tarihin içindesiniz, hayatınızı tarihçiliğe adamışsınız. Bu zaman zarfında, yaklaşık 60 sene, tarihe ve özelde Osmanlı tarihine ilginin arttığını gözlemlediniz mi?

Evet, hiç şüphesiz. Çünkü en nihayet ben öğrenciyken bu konuyla uğraşanların sayısı çok sınırlıydı. İster Türkiye'de olsun ister yurt dışında. Çünkü zaten o zaman yani ben İstanbul'da öğrenciyken, İstanbul Üniversitesi'nin yanında bir de Boğaziçi vardı. Ankara'da Hacettepe yeni kuruluyordu. Dil Tarih vardı, bir miktar da siyasal bilgilerde öğretilen politik tarih dersleri... Eh, yani bu çok az.

Peki, dünyada?

Dünyada da, size söylediğim gibi, daha önce hiç Osmanlı tarihiyle ilgilenmeyen Amerikan üniversiteleri, şimdi hiç değilse birer insan almış durumda. Benim uzun zamandır tanıdığım bir arkadaş var, Betül Başaran, 3. Selim'in İstanbul'u hakkında güzel bir kitabı var. Betül asistan profesör ve St. Mary's College of Maryland'de... Yani St. Mary's College of Maryland gibi bir yerde Osmanlı tarihinin öğretilmesi, 30-40 sene önce pek düşünülen bir şey değildi veya Yale'de Osmanlı Mısır'ı üzerine çalışan bir arkadaş var, bayağı da

olanların, biliyorum ya da Almanya'da çalışanların bir kısmı Alman vatandaşı, Fransa'da çalışanların bir kısmı Fransa vatandaşı ama diyelim şu veya bu şekilde Türkiye kökenli. Fakat bir yerde bunlar Türk tarihçiler camiasıyla yurt dışındaki tarihçiler camiası arasında bir çeşit köprü. Boğaziçi Üniversitesi, ODTÜ veya Bilgi, bu tür insanlardan yararlanmaya çalışıyor. Onları davet ediyorlar, konferans verin diye. Mesela çok başarılı bir mimarlık tarihçisi var: Zeynep Çelik. Bilgi'de de ağırlandı. Meraklı olanlar var, hiç de meraklısı olmayanlar var.

kitabı var, üç adet... Bu nedenle, evet, mutlaka sayı artmıştır. Yani eskiden hep denirdi ki, Osmanlı tarihçileri bir köy kadardır. Hâlbuki bugün köy diyemezsiniz, bir kasaba olmuş. Japonya'da var, ilk bunu deneyen Yuzo Nagata aşağı yukarı benimle yaşıtı. Onunla arşivden tanışıyoruz, tezini İstanbul Üniversitesi'nde yazmıştır. Türkçesi iyi, birkaç Türkçe yayını var. Hâlbuki bugün orada bayağı 19. yy. çalışan bir camia var. Kore'de hiç değilse bir kişi var. Kore Devlet Üniversitesi'nde Cemal Kafadar'ın eski öğrencisi bir bayan... İstanbul esnafı hakkında güzel bir kitabı var. Hindistan'da daha önce hiç ilgi yokken -hâlen de Osmanlı tarihinde uzman olan insanlar yok- ama amatör meraktan ötürü literatürü okuyup giriş derslerini verebilen en az iki kişi var. Ben de zaten Bilgi'de aynı şeyi yaptım. Hatta Hintli meslektaşlarla birlikte birkaç tane de sempozyum yaptık. Niçin böyle? Çünkü ilgi duyanlar var. Oysa 30 sene önce bu çok zor, olamazdı. Onun için bence genel olarak ilgi arttı diyebiliriz. Özellikle Birleşik Devletler'de. Japonya'yı da sayabilirsiniz. Üstelik acayip bir şekilde,

St. Petersburg ve Moskova'da çok iyi Türkçe bilenler yetişiyor. Henüz bunlar öyle tarihçi olarak eser vermiş değil. Ama ben 90'lı yılların sonunda orada bir kez misafir olarak ders verdim, Türkçeleri fevkalâdeydi. Yazın Kemer'e, Antalya civarındaki tatil merkezlerine çalışmak üzere göndermişler. Orada da 2-3 ay zarfında, konuşulan Türkçeleri gelişmiş. İleride orada da bir şeyler olacak gibime geliyor. Şu anda hazırlık safhasında. Genel görünüm böyle. Çok kötü bir görünüm değil.

Hocam bundan 100 sene sonra mesela tarihçiler bugün için ne diyecekler, bugün nasıl anlatacaklar?

Onu hiç bilemeyiz, ne desek büyük olasılıkla geçersiz olacaktır. Geleceği görmek çok zor. Bana sorarsanız pek de faydalı değil. Şimdi düşünün, ben çocukluğumda 2. Dünya Savaşı'nda harap olan Hamburg'u gördüm. Oraya vardığımızda 4 yaşındaydım. Hatırlıyorum, anneme, "Biz bundan sonra burada mı oturacağız? Ama ben burada ev göremiyorum ki!" demişim. 4 yaşındaki bir çocuğun gözleri önünde olan manzara gerçekten

Hindistan'da veya Çin'de çekilen bir filmi sadece egzotik bir olay değil, bizi de ilgilendiren bir yapıt olarak görebiliyoruz. Çinli bir bayanın bir filmi vardı, Münih'te gösterildi: Hikâyede bir bayan, Avrupa'da konservatuarda müzik okumuş, başarılı bir eğitimden sonra Çin'e dönmeye karar veriyor. Fakat konser vermek için uğraşmak istemiyor, bir mekân açmak istiyor ve o mekânda çeşitli müzikler yapan insanlar bir araya gelsin, otursunlar, konuşsunlar, görüşsünler... Yani insanların, değişik müziklerin bir araya geleceği bir yer... Sonra onun çektiği bir sürü dert ve problem var, sonunda mekân kapanıyor. Fakat seyrettiğimiz vakit bu yabancı değil. Böyle bir mekân Türkiye'de açılmış olsaydı, belirli dönemlerde aşağı yukarı aynı şey yaşanabilirdi. Oysa bu Çin'in bir kentinde geçen bir hikâyeydi.

öyleydi, bazı mahallelerde ev kalmamış... Aynı kentte 1960'lı yıllarda okudum, en nihayet 15-20 sene sonra idi. Gündelik hayatta savaşın -mantalitedeki izleri başka bir konu ama- fiziki izleri çok görünmüyordu. Çoğu harabe gitmişti, bazen bir park yeri filan yapılmış olabilir, onun dışında pek boş mekân da yoktu. Şimdi eğer birisi 1945 senesinde,

"15 sene sonra burada ne olacak?" deseydi, bunu ön-görmek mümkün değildi. İnsanın genellikle küçük-ken edindiği izlenimler çok kalıcıdır. Orta Avrupa'da onarım, canlanma... Bunun olabileceğini ve bu kadar kısa süre içinde olabileceğini o zaman eminim kimse düşünmemiştir.

Hocam gelecekle ilgili bir sorudan ziyade bundan 100 sene sonra bir tarihçi yaşasa ve bugüne baksa yani bugünü nasıl görürdü şeklinde sormak istedik...

Yine aynı kapıya çıkar. Biz o insanın nasıl bir ortamda yaşayacağını bilmiyoruz. Dolayısıyla onun bakış açısını tahmin etmemiz de çok zor. Onun için böyle söylüyorum. Biz bu olaylara ancak kendi perspektifimizden bakabiliyoruz. Evet, bazı alışkanlıklar bütün dünyaya yayılmış durumda. Genellikle de millet buna kötü gözle bakıyor. Oysa bir sürü de kolaylığı var. Dil açısından mesela: Afrika'ya gidebilirsiniz ve büyük bir olasılıkla, sizin gibi eğitim görmüş bir insanla İngilizce veya Arapça olarak bir diyaloga girebilirsiniz. Oysa 100 sene önce bu söz konusu değildi. Aynı şekilde insanların yetişme tarzında bazı benzerlikler var. Avrupa'da da özellikle Bologna sürecinden sonra belirginleşti. Bu bir yerde komünikasyonu kolaylaştırır. Biz onun için, diyelim Hindistan'da veya Çin'de çekilen bir filmi sadece egzotik bir olay değil, bizi de ilgilendiren bir yapıt olarak görebiliyoruz. Çinli bir bayanın bir filmi vardı. Münih'te gösterildi: Hikâyede bir bayan, Avrupa'da konservatuarda müzik okumuş, başarılı bir eğitimden sonra Çin'e dönmeye karar veriyor. Fakat konser vermek için uğraşmak istemiyor, bir mekân açmak istiyor ve o mekânda çeşitli müzikler yapan insanlar bir araya gelsin, otursunlar, konuşsunlar, görüşsünler... Yani insanların, değişik müziklerin bir araya geleceği bir yer... Sonra onun çektiği bir sürü dert ve problem var, sonunda mekân kapanyor. Fakat seyrettiğimiz vakit bu yabancı değil. Böyle bir mekân Türkiye'de açılmış olsaydı, belirli dönemlerde aşağı yukarı aynı şey yaşanabilirdi. Oysa bu Çin'in bir kentinde geçen bir hikâyeydi. Ve bu hikâye Çinli bir yapımcı tarafından anlatıldı. Ama bize egzotik filan gelmedi, gayet iyi bildiğimiz bir dert. Aynı

şekilde 90'lı yıllarda "Missing" diye bir film vardı, Costa-Gavras'ın. Şili'de geçen bir adam kaçırma ve adam öldürme vakasını anlatıyor. Missing, Ankara'da da gösterime geldi ama biraz geç, çünkü 80'li yılların başında çekilmişti... Ama 90'lı yıllarda Ankara'ya geldi. Gerçi çok kötü donanımlı bir sinemada... Çünkü ben iki kez seyrettim,

Sabit telefon kullanıyorum.

Ama biliyorum, teknik aletlerle aram çok iyi değil. Bozarım, ederim.

Herhâlde doğuştan benim hafif bir koordinasyon noksanlığım var. Çok uğraştım yüzme öğrenmek için... Eh, herhâlde batmam.

Ama ötesine gidemedim hiç. Bisiklet kullanmayı öğrendim ama çok zor öğrendim. Bunu bildiğim için genellikle büyük bir olasılıkla hâkim olamayacağım araç gereçten uzak dururum.

daha önceden görmeseydim ikincisini hiç anlayamayacaktım. Neyse... Ama "Missing" hemen insana hitap eden bir hikâyeye. Oysa bu Şili'de geçiyor, Allende'nin düşüşünden sonra kaçırılan ve öldürülen bir genç gazetecinin hikâyesi. Daha doğrusu genç gazeteci daha başında öldürüldüğü için aslında eşi ve babası bu filmin kahramanları. Ama dediğim gibi, bunu seyrettiğimimde... Hâlbuki ben Şili'yi hayatta görmedim. Ama o film bana çok hitap etti. Size hâlen de Missing'in detayını anlatabilirim. Demek ki, belirli eğitim tarzlarının, dediğiniz gibi kıyafetlerin filan birbirine yakın olması, bir yandan da insanların evrenselliğini daha kolay

algılamamıza yardımcı oldu.

İnsanların bu kadar birbirine benzemesi iyi bir şey mi hocam?

Bence iyi bir şey.

Yani onların farklı bir dünyadan olmadığını anlamamızı sağladı mı diyorsunuz?

Evet, yani, dediğim gibi, Çinli bir bayan, çeşitli müzikleri buluşturan bir etkinlik mekânı açmak istiyor. Orada çektiği zorluklar ve eninde sonunda başarısızlığı... Bu dediğim gibi, bana veya siz görseydiniz herhâlde size de yakın gelen bir şey. Evet, bize yabancı değil.

Peki, hocam, farklı bir mekânda, farklı bir tasarım içerisinde, farklı kıyafetlerle, farklı bir sosyal yapının içerisinde bu hikâyeye geçseydi, bize uzak mı gelecekti?

Anlamakta daha çok zorluk çekerdik. İnsan hayal gücünü çalıştırırsa yine olabilir ama çok farklı ise anlamamız zorlaşır. Bir kez bir Hint filmi gördüm: Orada insanlar bir otobüste seyahat ediyorlar, Himalaya'nın kenarında bir küçük kentten

en yakın tren istasyonuna kadar gidiyorlar. Yol boyunca, genellikle oldukça kötü maceralar... Fakat otobüste -bazı eski otobüslerde olur ya- bir boş yer var, büyükler için. Ve gençler, yanlarında transistörlü radyo var, orada dans ediyorlar. Yaşlıca bir bey başını sallıyor ve karısı da diyor ki: "Ya, gençken sen bunu yapmak istemez miydin?" Ve orada, gençler transistörlü radyoyla, şu kadarlık bir mekânda oynuyor, dans ediyor. Eh, yani bize hemen hitap eden bir durum. Burada da olabilir-

di, transistörlü radyodan değil de işte iPhone'dan filan gelen bir müzikle, aynı şekilde bu insanlar, üzerlerinde birer kot, birer kazak...

Hocam burada bir çelişki yok mu? Bütün dünyada insanlar benzeşiyor, bu çok iyi bir şey diyorsunuz ama aynı zamanda buna direniyorsunuz... Telefon kullanmıyorsunuz...

Sabit telefon kullanıyorum. Ama biliyorum, teknik aletlerle aram çok iyi değil. Bozarım, ederim. Herhalde doğuştan benim hafif bir koordinasyon noksanlığım var. Çok uğraştım yüzme öğrenmek için... Eh, herhâlde batmam. Ama ötesine gidemedim hiç. Bisiklet kullanmayı öğrendim ama çok zor öğrendim. Bunu bildiğim için genellikle büyük bir olasılıkla hâkim olamayacağım araç gereçten uzak dururum. Hiçbir zaman ehliyet almadım çünkü bu hafif noksan, -önemli bir eksiklik değil, günlük hayatta bunu pekâlâ telafi etmek mümkün- araba kullanırken bu iyi bir şey değil. Bunu düşündüğüm için araba da kullanmadım hiç, ehliyet de almadım. İnsan sınırlarını bilmeli ve o sınırlar içinde hareket etmeli.

Sizin karşı olduğunuz şey iletişim değil, o aletlerle aram iyi değil diyorsunuz...

Evet, aletlerle aram iyi değil yani olmak zorunda da değil. Ben bilgisayar kullanıyorum, genellikle de görüşmelerimi e-mail ile yaparım. E-mail çok işime yarıyor çünkü öyle özel bir beceri filan gerektirmiyor.

Düzenli bakabiliyor musunuz maillerinize?

Seyahat filan gibi bir şey olmazsa her gün açarım.

Daha yavaş yaşıyorsunuz.

Evet, biraz daha yavaş yaşıyorum. Belki kısmen yaş gereği... Ama insanlarla iletişim kurmak zaman isteyen bir şey, o da var. Geçenlerde bir klip gördüm. Münih'te metro beklerken görmüş olabilirim. İki genç durakta araba bekliyor. İkisi de cep telefonuyla meşgul. Sonra meleşimsi, pir gibi bir varlık geliyor, bunların elinden bu nesnelere alıyor, bir kenara atıyor, bunları da omuzlarından tutup karşı karşıya getiriyor. Bunlar da hayretler içinde bakıyorlar. Oğlan, amma da güzel kızmış; kız, amma da yakışıklı oğlan diyor herhâlde... Benim mesela gerçekten irite olduğum bir şey: Birisiyle oturmuşsun, kahve içmişsin ve sürekli olarak o insan telefonda... Yani ofiste olursa elbette, o zaman telefonun önceliği var, gayet makul. Ama arkadaş çevresinde oturuyorsak, eh, o zaman karşıdaki insanın önceliği var.

Hocam, söz teknolojiden açılmışken... Konuşmanın başında "o zamanlar İstanbul'da fotokopi de yoktu," demiştiniz. Tarihçiliğin eski bir tarihi var, sizin kuşağınız kâğıt, kalem, belge, evrak, yazma eser, kütüphane... Ve bilgisayar.

Ama bilgisayar çok sonra?

Yok, ben bilgisayarı 90'lı yılların başında kullanmaya başladım. O da en nihayet 25 sene önce. Münih'e yerleştikten sonra, bizim sekreterin bilgisayarı vardı. şöyle bir denedim. Daktiloda ben çok zor yazarım çünkü bir sürü hata yaparım. Ve düzeltmek çok zor oluyor. Baktım ki bilgisayarda bu problemin hiçbir önemi yok.

Başladım kullanmaya. Bizim sekreter iş bilir bir kadındı, ay dedi, ben sizin benim bilgisayarıma oturmanızdan bıktım, size okul bir bilgisayar alsın. Hemen bunu söyleyeceğim. Ve bilgisayar geldi. Sene sanırım 1992. Konferansa gittim ve o metni bilgisayarda yazmıştım.

Öncesinde ne yapıyordunuz?

1992 görece yakın bir tarih...

El yazısı olarak yazıyordum, oldukça rahat okunur bir yazı. Sonra kâğıtları kesiyordum, seloteyle büyük bir kâğıda yerleştiriyordum. Bunu hafif küçülterek bir fotokopi yaparsanız bu oldukça düzenli bir görünüm arz eder, seloteypler filan görünmez. Bunu bu hâliyle parasını ödeyip daktilo yapan birine verirdim; sekreterler de bazen ek bir para kazanmaktan memnun oluyordu. Benim sık gittiğim sekreter hanımlar vardı, arkadaş gibi de oldular, uzun süre çünkü aynı insan... Bu şekilde idare ettik. Hatta yani 90'lı yılların ortasında yazdığım bir kitap bile kısmen öyle idi. Ama 92 ile 95 arasında ben bilgisayara kaydım. Anlaşılan bu genel bir şey. Çünkü geçenlerde, çok eğlendim... Amerika'da çok sevilen bir dizi var, orada dedektif olan Jessica Fletcher diye bir hatun. Bunu Angela Lansbury oynuyor, çok da cici. 90'lı yılların başında çekilen bölümlerde elektrikli daktilonun başında. 95 yılında çekilenlerde yani dizinin sonuna doğru, artık bir bilgisayarı var. Eski tip ama bilgisayar. Üstelik yazıcısı da var. Daha önce daktilo makinesinden çıkardığı kâğıtları artık yazıcısından çıkarıyor, dosyalıyor. Demek ki sadece biz değilmişiz. O dönemde bir nesil insan, 90 ile 95 arasında, bilgisayara geçmiştik.

Fakat teknoloji geliyiyor, elektronik kitaplar çıktı... Belki gelecekte matbu kitap da bulamayacağız?

Olabilir ama olmayabilir de. Çünkü sinema yaygınlaştığı vakit insanlar tiyatro ölecek diyorlardı. Hâlbuki tiyatro seven yerlerde hâlen tiyatrolar dolu. Ben geçenlerde Oxford'da bir konferansa gittim, bir gün boş zamanım vardı Londra'da, ilk iş olarak tiyatroya gittim. Orada 20 kadar tiyatro var. Ve hepsi seyircisini buluyor. Onun için tiyatro öldü diye bir şey yok. Münih Operası'na gitmek isterseniz biletlerinizi üç dört ay önceden almanız gerekir çünkü genellikle öyle ansızın gittiğinizde bilet bulamıyorsunuz.

Ama eski yoğunluğunda, eski verimliliğinde, eski işlevinde değil hocam...

Mutlaka. Türkiye'de zaten tiyatro İzmir ve İstanbul'la sınırlı kalan bir olaydı. Ama yani İsveçliler için, İngilizler için, medeni bir kentte mutlaka tiyatro olacak. Ben bunu Amerika'dayken gördüm; Minneapolis'te çok İsveç asıllı var. O zaman, 60'lı yılların sonunda, 70'li yılların başında, her kentte tiyatro yoktu. Fakat İsveçlilerin kafasında öyle bir anlayış vardı: Medeni bir kentte mutlaka kent tiyatrosu olacak. Kurmuşlar. Hiç de fena değildi. Gittim, seyrettim, o kötü kış havasına rağmen hiç fena değildi. Eğer öyle bir gelenek varsa, köklü bir gelenek... Yani tiyatro ölmedi. Çok meşhur olan sinema sanatçıları bunun yanında bir de tiyatro da oynamışlar. Biz Ingmar Bergman'ı daha çok filmlerden biliyoruz, oysa... Zaten formasyonu Stockholm tiyatrosundaydı ve ömrü boyunca, ölmeye yakın olan bir zamanda artık sinema yapmıyordu ama tiyatro sahnelerinde pek âlâ rol aldı. Demek ki bu imkânlar yan yana yaşıyor. Açıkçası, tabii benim için böyle bu, başkası için farklı olacaktır: Benim için bilgisayarın başında oturmak iştir. Ve bunu her gün altışar, yedişer saat yapıyorum. Ama eğlencesine veya bir şey okuyacaksam, o kitap olur.

Artık İbn Haldun Üniversitesi'ndesiniz hocam... Buraya gelmenize kim vesile oldu?

Evet, buradayım. Halil, Halil Berktaş. Halil'i 80'li yıllardan tanıyorum, kendisi Ankara'dayken ben de ODTÜ'deyken görüşüydük.

Büyük bir kazanım burada olmanız.

Ben de bir yerde yeni bir şey denemekten memnuniyet duyarım. Umarım enteresan öğrenciler olacak. Eşimin güzel bir lafı vardır: The idea of your sitting at home makes me feel afraid. Enerjisi çok olan bir insan evde oturuyorsa enerjisini kanalize etmesini bilmeyebilir ve sadece etrafındakileri rahatsız eder. Oysa insanın faaliyeti olunca, o faaliyetten de memnuniyet duyunca, o tamamen başka bir olay.